

**Rzemiosło
miejskie
w Malborku
do 1626 roku**

Aleksandra Girsztowt-Biskup

**Rzemiosło
miejskie
w Malborku
do 1626 roku**

Wydawnictwo
Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2025

Recenzent
Prof. dr hab. Janusz Tandecki

Redaktor Wydawnictwa
Ewelina Ewertowska

Projekt okładki i stron tytułowych
Kinga Pałczyńska

Skład i łamanie

PRACOWNIA

Publikacja sfinansowana ze środków Prorektora ds. Badań Naukowych
Uniwersytetu Gdańskiego w ramach Programu Humanistyki Gdańskiej
oraz Wydziału Historycznego Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-664-7

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

Spis rzeczy

Wstęp	7
1. Temat pracy	7
2. Stan badań	11
3. Źródła	15
4. Metoda i konstrukcja pracy	19
I. Rozwój rzemiosła w Malborku na tle miast państwa zakonnego i Prus Królewskich do 1626 r.	21
I.1. Czynniki wpływające na rozwój rzemiosła w miastach państwa zakonnego	21
I.2. Malbork w sieci miejskiej	22
I.3. Stopień specjalizacji rzemiosła jako obraz rozwoju miasta	28
I.4. Wpływ zamku na rozwój rzemiosła	38
I.5. Wpływ zakonu na rozwój rzemiosła	41
II. Rzemiosła spożywcze	45
II.1. Piekarnictwo	46
II.1.1. Cech piekarzy	46
II.1.2. Edukacja i rozwój zawodowy	48
II.1.3. Organizacje czeladnicze	49
II.1.4. Ławy chlebowe i dystrybucja	51
II.1.5. Zaopatrzenie i produkcja	57
II.2. Rzeźnictwo	63
II.2.1. Cech rzeźników	64
II.2.2. Zaopatrzenie	65
II.2.3. Dystrybucja	69
II.3. Browarnictwo	72
II.3.1. Prawo do produkcji piwa	73
II.3.2. Proces produkcyjny	76
II.3.3. Dystrybucja i ochrona rynku	81
III. Rzemiosła kowalskie i odlewnicze	90
III.1. Rzemiosła metalowe w Malborku do 1626 r.	90
III.2. Cech kowali	92
III.2.1. Proces edukacji i przyjmowania nowych członków cechu	95
III.2.2. Produkcja i położenie warsztatów	98
III.2.3. Rymarstwo	104
III.3. Rzemiosła odlewnicze	105
III.4. Złotnictwo	109
III.4.1. Organizacja działalności złotniczej w mieście	111
III.4.2. Edukacja i rozwój zawodowy	113
III.4.3. Kontakty złotników miejskich i konwentu malborskiego	116

IV. Rzemiosła tekstylne i skórzane	120
IV.1. Wprowadzenie	120
IV.2. Rzemiosła skórzane	121
IV.2.1. Garbarstwo	121
IV.2.2. Szewstwo	124
IV.2.3. Kuśnierstwo	134
IV.2.4. Kaletnictwo	137
IV.3. Rzemiosła tekstylne	138
IV.3.1. Tkactwo	138
IV.3.2. Płóciennictwo	148
IV.3.3. Krawiectwo	151
IV.3.4. Kapelusznictwo	154
IV.4. Sprzedaż wyrobów tekstylnych i skórzanych	155
V. Pozostałe rzemiosła	159
V.1. Garncarstwo	159
V.2. Rzemiosła związane z obróbką drewna	161
V.3. Murarstwo	166
V.4. Powroźnictwo	170
VI. Życie religijne i społeczne w cechach malborskich	171
VI.1. Życie religijne	173
VI.1.1. Bractwa i ołtarze. Kult patronów	173
VI.1.2. Organizacja pogrzebów	180
VI.2. Życie towarzyskie i społeczne w cechach	182
VI.2.1. Problem pijaństwa i „poniedziałkowania”	187
VI.3. Zmiany w życiu religijnym i społecznym cechów po reformacji	189
VII. Rzemiosła w strukturze przestrzennej Malborka do 1626 r.	192
Zakończenie	201
Aneks źródłowy	207
Summary	213
Zusammenfassung	216
Bibliografia	219
Indeks osobowy	237
Indeks nazw geograficznych	241
Spis ilustracji, tabel i wykresów	243

Wstęp

1. Temat pracy

Rzemiosło rozumiane jest najczęściej jako „drobna wytwórczość, polegająca na wytwarzaniu lub naprawianiu przedmiotów użytkowych z naturalnych materiałów ręcznie lub za pomocą prostych narzędzi, prowadzona przez właściciela warsztatu z pomocą pracowników. Możemy je podzielić na kilka głównych grup, tj. rzemiosła spożywcze (piekarstwo, rzeźnictwo, browarnictwo), skórzanane (szewstwo, garbarstwo, kuśnierstwo, rymarstwo, siodlarstwo), tekstylne (tkactwo, płóciennictwo, a także krawiectwo i kapelusznictwo), drzewne (bednarstwo, ciesielstwo) oraz rzemiosła metalowe (kowalstwo, kotlarstwo, nożownictwo, złotnictwo)”¹. Było ono nieodłączną częścią funkcjonowania każdego ośrodka miejskiego. Jego powszechność oraz ciągle występowanie – z różną intensywnością i o zróżnicowanym poziomie technicznym – powoduje, że stanowi wciąż podejmowany temat. Jest to spowodowane niesłabnącym zainteresowaniem, które budzą zagadnienia produkcji z punktu widzenia jej organizacji i dostępu do surowców. Dzięki badaniom archeologicznym i powstawaniu nowych studiów z zakresu historii prawa coraz częściej możliwe jest interdyscyplinarne podejście do tego tematu. W szczególności wykorzystanie materiału historycznego, prawnego i archeologicznego daje badaczom rzemiosła nowe perspektywy.

Przedmiotem pracy jest rzemiosło miejskie w średniowiecznym i wczesnonowoczesnym Malborku do 1626 r., rozumiane jako sam proces produkcyjny. Z problemem tym wiążą się pytania o sposób, w jaki przedstawiciele poszczególnych zawodów zaopatrywali się w surowce oraz o przebieg procesu produkcyjnego. Obok tego, w ramach możliwości, jakie stwarzają zachowane źródła i istniejąca literatura, zweryfikować należy warunki niezbędne do rozwoju konkretnej gałęzi produkcji (w tym dostępu do wody). Równie ważnym przedmiotem zainteresowania są cechy jako organizacje zrzeszające rzemieślników i regulujące niemal wszystkie aspekty ich życia, w tym ich funkcje pozazawodowe (społeczno-religijne) oraz obecność w przestrzeni miejskiej. Te strony funkcjonowania organizacji zawodowych stanowią ważną część opracowania, przy czym świadomie zajęłam się jedynie rzemiosłem miejskim, pomijając działalność

---

¹ M. Horn, *Rzemiosło [w:] Encyklopedia Historii Gospodarczej Polski do 1945 r.*, t. 10: O–Ż, red. A. Mączak, Warszawa 1981, s. 233–247; E. Engel, F.D. Jacob, *Städtisches Leben im Mittelalter. Schriftquellen und Bildzeugnisse*, Köln–Weimar–Wien 2006, s. 251. Klasyfikacja rzemiosł na podstawie S. Gierszewski, *Struktura gospodarcza i funkcje rynkowe mniejszych miast województwa pomorskiego w XVI i XVII w.*, Gdańsk 1966, s. 48–104.

produkcyjną na zamku. Celem moim jest bowiem uchwycenie wytwórczości zorganizowanej w cechy i regulowanej przez statuty, wilkierze i zarządzenia krajowe. Rzemiosło zamkowe funkcjonowało natomiast poza tymi regulacjami i skupione było na zaspokajaniu wewnętrznych potrzeb konwentu, a w okresie późniejszym – załogi zamku królewskiego. Wynikało to z dążeń zakonu krzyżackiego do względnej samowystarczalności gospodarczej zamków. Rzemiosło miejskie i rzemiosło zamkowe, stanowiące dwa osobne zagadnienia, wymagają odrębnych studiów². Ramy czasowe pracy wyznacza wydanie przywileju lokacyjnego dla miasta Malborka w 1286 r.³, od tego momentu bowiem zaczęły w nim tworzyć się organizacje rzemieślnicze i cechowe. Z kolei data końcowa – zajęcie miasta przez Szwedów po krótkim oblężeniu 18 lipca 1626 r. – wyznacza początek regresu gospodarczego i demograficznego miasta oraz jest nawiązaniem do pracy Alfreda Matza o rzemiośle elbląskim⁴.

Oczywiście rozważania nad tematyką rzemiosła wymagały od badaczy określenia podstawowych pojęć z nim związanych, takich jak cech, bractwo czy korporacja. W polskiej literaturze w odniesieniu do Prus najszerzej temat ten omówił Zdzisław Kropidłowski, który bazując na szerokiej literaturze, zdefiniował cech jako organizację *stricte* zawodową, skupiającą się na organizowaniu życia zawodowego, bractwo zaś jako „pozazawodową organizację, zatwierdzoną przez władze kościelne, o wewnętrznej strukturze wzorowanej na korporacjach, za główny i jedyny cel uznającą zdobycie zasług potrzebnych do zbawienia”⁵. Najszerze pojęcie przydał Z. Kropidłowski korporacji, która obok życia zawodowego zajmowała się organizacją sądownictwa, życia społecznego i religijnego oraz wzajemnej pomocy. Rozróżnił przy tym średniowieczną korporację od nowożytnego cechu, który po reformacji nie realizował zadań opiekuńczych, gdyż przejęły je rady miejskie poszczególnych miast⁶. Na anachroniczność ujęcia Z. Kropidłowskiego, przyjmującego dzisiejszą definicję korporacji bez uwzględnienia znaczenia słowa „cech” w średniowieczu i czasach nowożytnych, uwagę zwrócił Jerzy Maik⁷. Należy zgodzić się z jego zastrzeżeniami wobec typologii

² Temat rzemiosła zamkowego był podejmowany m.in. przez S. Józwiaka i, J. Trupinę (*Organizacja życia na zamku krzyżackim w Malborku w czasach wielkich mistrzów [1309–1457]*, Malbork 2011).

³ J. Powierski, *Chronologia początków Malborka*, „Zapiski Historyczne” (dalej: ZH) 1979, t. 44, z. 2, s. 5–32.

⁴ A. Matz, *Die Zünfte der Stadt Elbing bis zum Einzug der Schweden 1626*, „Elbinger Jahrbuch” 1920, H. 1, s. 43–90.

⁵ Z. Kropidłowski, *Samopomoc w korporacjach rzemieślniczych Gdańska, Torunia i Elbląga, XIV–XVIII w.*, Gdańsk 1997, s. 44–45.

⁶ *Ibidem*, s. 41

⁷ J. Maik, *Sukiennictwo elbląskie w średniowieczu*, Łódź 1997 (Acta Archaeologica Lodziensia, vol. 41), s. 10.

zrzeszeń rzemieślniczych. Z kolei przegląd istniejących w niemieckiej literaturze definicji „cechu” i określenie rzemiosła oraz zrzeszeń jako problemów badawczych przedstawili Otto Gerhard Oexle⁸ i Manfred Garzmann⁹. O.G. Oexle wskazał na właściwości korporacji (nazywanych przez siebie „gildiami”) z punktu widzenia socjologii i podkreślił takie socjologiczne aspekty korporacji, jak: trwanie zrzeszenia w czasie, posiadanie wewnętrznej struktury, uwzględniającej hierarchię i pozycję poszczególnych członków, wyraźne oddzielenie się od osób z zewnątrz oraz pielęgnowanie istniejących tradycji i obrzędów¹⁰. Dyskusja na temat znaczenia takich pojęć jak: „cech”, „gildia”, „bractwo”, była szczególnie ożywiona w niemieckiej historiografii, zwracającej uwagę na używanie różnych terminów oraz stosowanie ich w zależności od położenia geograficznego¹¹. W przypadku źródeł malborskich najczęściej powtarzającym się w średniowieczu określeniem na zrzeszenie rzemieślników jest *Werk* lub *Gewerk*, charakterystyczne dla terenów wschodnich i dolnych Niemiec¹². Utrzymało się ono także w okresie nowożytnym¹³. Używane w dzisiejszej historiografii określenie *Zunft* wywodzi się z zachodniej, górnej części Niemiec¹⁴. Najczęściej jednak zarówno w polskiej, jak i zagranicznej literaturze przyjmuje się definicję omówioną ostatnio przez Sabine von Heusinger¹⁵. Jest to definicja mi najbliższa i używam pojęcia „cechu” w tym właśnie znaczeniu. Odchodzi ona od pojmowania go jako organizacji rzemieślników w danym mieście, zajmującej się sprawami związanymi z życiem zawodowym i dbającej między innymi o wykształcenie rzemieślników, ograniczenie konkurencji i jakość produktów. Podkreśla szeroki zakres znaczeniowy cechu jako instytucji, która łączyła w sobie działalność czterech związków: organizację zawodową (*gewerbliche Zunft*), bractwo religijne (*Bruderschaft*), organizację

⁸ O.G. Oexle, *Die mittelalterliche Zunft als Forschungsproblem. Ein Beitrag zur Wissenschaftsgeschichte der Moderne*, „Blätter für Landesgeschichte” 1982, Jg. 118, s. 1–44 (tam też dalsza literatura).

⁹ M. Garzmann, *Korporationsproblem in Braunschweig* [w:] *Einungen und Bruderschaften in der Spätmittelalterlichen Stadt*, hrsg. v. P. Johaneke, Köln–Weimar–Wien 1993, s. 72–74.

¹⁰ O.G. Oexle, *Die mittelalterliche...*, s. 72–73.

¹¹ R. Schmidt-Wiegand, *Die Beziehungen Zunft und Gilde in ihrem historischen und wortgeographischen Zusammenhang* [w:] *Gilden und Zünfte: kaufmännische und gewerbliche Genossenschaften im frühen und hohen Mittelalter*, hrsg. v. B. Schwineköper, Sigmaringen 1985, s. 31–52.

¹² *Ibidem*, s. 34–35; Archiwum Państwowe w Gdańsku (dalej: APG), Akta miasta Malborka, 508, 262, s. 16.

¹³ APG, 508, 1914, s. 23. Znajduje się tu wykaz członków sądu wetowego, w którym przedstawiciele cechów określani są jako osoby „aus den wercken”.

¹⁴ R. Schmidt-Wiegand, *Die Beziehungen...*, s. 34–35.

¹⁵ S. v. Heusinger, *Von „Antwerk” bis „Zunft”. Methodische Überlegungen zu den Zünften im Mittelalter*, „Zeitschrift für Historische Forschung” 2010, Bd. 37, H. 1, s. 37–71; *eadem*, *Die Zunft im Mittelalter. Zur Verflechtung von Politik, Wirtschaft und Gesellschaft in Strassburg*, Stuttgart 2009.

polityczną (*politische Zunft*) i jednostkę militarną (*militärische Einheit*). Związek łączący wszystkie te aspekty możemy uznać za cech modelowy, choć jak zauważa autorka, zdarzało się to niezwykle rzadko. Najczęściej cechy przejawiały aktywność na dwóch lub trzech polach potencjalnej działalności¹⁶. Takie rozumienie tej instytucji wynika z analizy statutów, w których niejednokrotnie znajdziemy nie tylko regulacje dotyczące spraw zawodowych, ale także życia religijnego czy obowiązków militarnych. Miastami wzorcowymi, w których cechy spełniały wszystkie funkcje określone przez S. von Heusinger, były Strasburg i Zurych.

Jak przedstawiony model ma się do sytuacji występującej w Malborku? Statuty poszczególnych cechów wskazują tu na ich istotną rolę zawodową i religijną. W Malborku pełniły one ponadto funkcję polityczną i miały pewien, choć niewielki, wpływ na władze i politykę miejską. Mianowicie, choć nie miały one żadnych formalnych praw do pełnienia urzędów, to w kilku sytuacjach widać ich udział w życiu politycznym. Pierwsze wzmianki o takim zaangażowaniu pochodzą z listu rzemieślników malborskich, wysłanego w 1443 r. do wielkiego mistrza w sprawie upadku moralności w mieście¹⁷. Dekadę później, w 1453 r., rzemieślnicy z cechów piekarzy, rzeźników, szewców, kuśnierzy i tkaczy wraz z rajcami oraz ławnikami zostali wymienieni w dokumencie dotyczącym przejęcia w zastaw przez miasto Malbork dworów krzyżackich¹⁸. Starszych cechu tkaczy wspomina się również w późniejszym dokumencie z 1503 r., kiedy to rada, ława, sędzia oraz starsi i zaprzysiężeni cechu tkaczy poświadczali w liście do rady Nowego Miasta Lubawskiego o prawym pochodzeniu Pawła Thomasa¹⁹. Rzeczywistą rolę polityczną przedstawiciele cechów zaczęli odgrywać po utworzeniu w Malborku Trzeciego Ordynku, w ramach którego urząd sprawowało 10 przedstawicieli rzemiosł. Pierwsza wzmianka na temat jego istnienia pochodzi z 1598 r.²⁰

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ J. Voigt, *Geschichte Marienburgs der Stadt und des Haupthauses des deutschen Ritter-Ordens in Preussen*, Königsberg 1824, s. 566–569. List podpisali „wir werken und hantwerker und armen lewthe in der stadt und bawßen der stadt Marienburg”. Nie został on jednak opieczetowany.

¹⁸ W. Długokęcki, *Elita władzy miasta Malborka w średniowieczu*, Malbork 2004, s. 47; J. Voigt, *Geschichte Marienburgs...*, Nr. 26; Geheimes Staatsarchiv Preussischer Kulturbesitz (dalej: GStA PK), XX. Haupt Abteilung (dalej: HA), Pergament Urkunden, Schiebl. XLII, 8.

¹⁹ APG, 508, 1214, s. 73: „allen und iczlichen erbaren ersamen vorsichtighen weisse herrn burgermeister, rathmanen, richter unde scheppn, eldesten und gesworen des werckes der tuchmacher der stadt Marienborck”.

²⁰ W. Długokęcki, A. Girsztowt, *Urzednicy miejscy Malborka do 1772 r., Spisy, Spisy urzedników miejskich z obszaru Rzeczpospolitej, Śląska i Pomorza Zachodniego*, t. VIII: *Prusy Królewskie*, z. 5: *Malbork*, Gdańsk 2021, s. 34–36.

2. Stan badań

Cechy i ich organizacja były przedstawiane w badaniach naukowych w wielorakich aspektach. Punkt wyjścia do rozważań nad cechami wyznacza Adam Smith i jego opinia o ich negatywnej roli w dziejach Europy. Miały one bowiem zahamować i ograniczyć potencjał gospodarczy kontynentu. Nie da się, patrząc jedynie z punktu widzenia efektywności ekonomicznej, zaprzeczyć temu pogładowi, jednak w swej anachroniczności nie uwzględnia on w najmniejszym stopniu specyfiki średniowiecznego społeczeństwa, zbudowanego na zasadach korporacjonizmu oraz dążeniu do równości w ramach owych korporacji²¹.

Badania naukowe nad dziejami cechów i rzemiosła zaczęły się silnie rozwijać w XIX w. Dla obszaru państwa zakonnego ważne są szczególnie prace Theodora Hirscha²² i Paula Oswalda²³. Zwłaszcza monografia autorstwa T. Hirscha stała się wzorem badań nad rzemiosłem na tym obszarze. W publikacjach tych szczególny nacisk kładziono na organizację życia zawodowego w ramach cechu, to jest na kwestie produkcji, nauki i wewnętrznej organizacji, a także samego procesu tworzenia się cechów w miastach i ich genezy²⁴. Często były wówczas również badania prowadzone z perspektywy historii prawa, które nie straciły do dziś na popularności²⁵. Powstały prace dotyczące poszczególnych cechów lub podejmujące całościowo problem rzemiosła w wybranych miastach. Wymienić tu należy publikacje Paula Gehrkego na temat gdańskiego rzeźnictwa²⁶, wspomnianego już A. Matza na temat rzemiosła elbląskiego²⁷, Siegfrieda Rühlego na temat gdańskich cechów piekarzy i krawców²⁸ i Eugena von Czihaka

²¹ S.R. Epstein, M. Praak, *Introduction* [w:] *Guilds, Innovation and European Economy 1400–1800*, eds. *idem*, Cambridge 2008, s. 1.

²² T. Hirsch, *Danzigs Handels- und Gewerbggeschichte unter der Herrschaft des Deutschen Ordens*, Leipzig 1858.

²³ P. Oswald, *Die Handwerker unter dem Deutschem Orden*, „Zeitschrift des Westpreussischen Geschichtsvereins” (dalej: ZWG) 1913, H. 13, s. 149–168.

²⁴ G.O. Oexle, *Die mittelalterliche Zunft...*, s. 8–15. Tu opis dyskusji na temat genezy zrzeszeń rzemieślniczych; B. Wiedl, *Alltag und Recht im Handwerk der Frühen Neuzeit. Schmiede, Wagner, Schlosser und andere Eisen verarbeitende Handwerk in Stadt und Land*, Salzburg 2006, s. 11.

²⁵ Na temat badań niemieckich historyków prawa nad dziejami cechów zob. G. Dilcher, *Die genossenschaftliche Struktur von Gilden und Zünften* [w:] *Gilden und Zünfte: kaufmännische und gewerbliche Genossenschaften im frühen und hohen Mittelalter*, hrsg. v. B. Schwineköper, Sigmaringen 1985, s. 76–80.

²⁶ P. Gehrke, *Das Danziger Fleischergewerk in seiner geschichtlichen Entwicklung*, Danzig 1895.

²⁷ A. Matz, *Die Zünfte...*; *idem*, *Aus der Geschichte des Elbinger Bäckerhandwers*, Elbing 1925.

²⁸ S. Rühle, *Geschichte des Gewerks der Scheider zu Danzig*, Danzig 1931; *idem*, *Geschichte des Gewerks der Bäcker zu Danzig*, Danzig 1932.

o złotnictwie w Prusach²⁹. W tym nurcie utrzymana jest także praca Stanisława Herbsta na temat cechów toruńskich³⁰ i studia Marii Boguckiej o rzemiośle gdańskim, w których równie mocno akcentowany jest problem zaopatrzenia warsztatów w środki produkcji, a także problem zbytu i wynagrodzeń, zwłaszcza czeladzi³¹. Podsumowanie badań M. Boguckiej nad cechami i historią gospodarczą przedstawił Marcin Grulkowski³².

W kolejnych latach coraz większą rolę przywiązywano do ukazania społecznej roli cechu, jego funkcji w organizacji życia rzemieślników i ich rodzin. O życiu duchowym cechów i bractw pisali Hanna Zaremska³³, Ireneusz Czarciński³⁴, Piotr Oliński³⁵, a ostatnio Rafał Kubicki w odniesieniu do kontaktów zakonów mendikańckich z organizacjami zawodowymi³⁶. Podkreślano znaczenie spotkań jego członków, opieki nad wdowami czy dążenia do aranżowania małżeństw wewnątrz organizacji. Ten nurt badań reprezentuje Janusz Tandecki³⁷, a dla czasów

²⁹ E. v. Czihak, *Die Edelschmiedekunst früherer Zeiten in Preussen*, T. I, Leipzig 1903 (dalej: Czihak I); T. II: *Westpreussen*, Leipzig 1908 (dalej: Czihak II).

³⁰ S. Herbst, *Toruńskie cechy rzemieślnicze. Zarys przeszłości*, Toruń 1933.

³¹ M. Bogucka, *Elementy wczesnego kapitalizmu i preburżuazji w gdańskim browarnictwie w XV–XVII wieku*, Toruń 1955; *eadem*, *Gdańskie rzemiosło tekstylne od XVI do połowy XVII wieku*, Wrocław 1956; *eadem*, *Gdańsk jako ośrodek produkcyjny w XIV–XVIII wieku*, Warszawa 1962; *eadem*, *Z zagadnień spekulacji i nadużyć w handlu żywnością w Gdańsku w XV–XVII w.*, ZH 1962, t. 27, z. 1, s. 7–22.

³² M. Grulkowski, *The Craft of the Late Medieval and Modern Times in the Academic Writings of Maria Bogucka*, „Acta Poloniae Historica” 2023, vol. 127, s. 37–56.

³³ H. Zaremska, *Bractwa w średniowiecznym Krakowie. Studium form społecznych życia religijnego*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977.

³⁴ I. Czarciński, *Bractwa w wielkich miastach państwa krzyżackiego w średniowieczu*, Toruń 1993.

³⁵ P. Oliński, *Rola średniowiecznych bractw religijnych w życiu miejskim na przykładzie toruńskiego bractwa religijnego kaletników, torebkarzy i rękawiczników* [w:] *Studia nad dziejami miast i mieszczaństwa w średniowieczu*, red. M. Bogucka, A. Czacharowski, Toruń 1996, s. 77; *idem*, *Fundacje mieszczańskie w miastach pruskich w okresie średniowiecza i na progu czasów nowożytnych (Chełmno, Toruń, Elbląg, Gdańsk, Królewiec, Braniewo)*, Toruń 2008; *idem*, *Światło w brackich i prywatnych fundacjach religijnych w kościołach parafialnych wielkich miast pruskich w XIV–XV wieku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” (dalej: KHKM) 2008, t. 56, nr 3–4, s. 367–374.

³⁶ R. Kubicki, *Kontakty zakonów mendikańckich z organizacjami cechowymi w Prusach Krzyżackich i Królewskich*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” (dalej: KMW) 2018, nr 3(301), s. 440–461.

³⁷ J. Tandecki, *Cechy rzemieślnicze w Brodnicy. Zarys dziejów na tle porównawczym*, Brodnica–Toruń 1997; *idem*, *Cechy rzemieślnicze w Toruniu i Chełmnie. Zarys dziejów*, Toruń 1983; *idem*, *Pozazawodowe funkcje i powinności korporacji rzemieślniczych w miastach Prus krzyżackich i królewskich w XIV–XVIII w.*, ZH 1995, 6, z. 17–23; *idem*, *Struktury administracyjne i społeczne oraz formy życia w wielkich miastach Prus Krzyżackich i Królewskich w średniowieczu i na progu czasów nowożytnych*, Toruń 2001; *idem*, *Stellung der Handwerk und ihrer Zünfte in den hansischen Städten – Soziale Wirklichkeit und ihre Wahrnehmung* [w:] *Das Bild und die Wahrnehmung der Stadt und der städtischen Gesellschaft im Hanseraum im Mittelalter und in der frühen Neuzeit*, hrsg. v. R. Czaja, Toruń 2004, s. 179–193.

nowożytnych Andrzej Klonder³⁸ i Jerzy Trzoska³⁹. Z innych terenów wykorzystano porównawczo publikacje między innymi Wolfganga Frontzka dla Lubeki⁴⁰ i Marcina Gadochy oraz Mateusza Króla dla Krakowa⁴¹.

Pod koniec XX w. nastąpił zwrot w studiach nad cechami i „ciężar badań położono na rzemieślniczych formach życia i strukturze społecznej, a mniej na historii cechu jako korporacji i instytucji”⁴². Owocna okazała się także współpraca na polu badań nad rzemiosłem podjęta przez historyków i archeologów, co podsumował w swoim artykule Ulrich Müller⁴³. Starano się przy tym uwzględnić jak najszerszą literaturę prezentującą wyniki prac archeologicznych. Oparto się na wynikach badań zarówno polskich, jak i zagranicznych badaczy, w tym J. Maika⁴⁴, Sławomira Dryi⁴⁵ czy Małgorzaty Grupy⁴⁶. Obok tego szczególnym obiektem zainteresowania stała się zwłaszcza tematyka roli kobiet w rzemiosłach i cechach, co wpisało się w ogólne tendencje panujące w nowszej historiografii⁴⁷.

³⁸ A Klonder, *Browarnictwo w Prusach Królewskich (2 połowa XVI–XVII w)*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1983.

³⁹ J. Trzoska, *Gdańskie młynarstwo i piekarnictwo w II połowie XVII i XVIII wieku*, Gdańsk 1973.

⁴⁰ W. Frontzek, *Das städtische Braugewerbe und seine Bauten vom Mittelalter bis zur Frühen Neuzeit. Untersuchungen zur Entwicklung, Ausstattung und Topographie der Brauhäuser in der Hansestadt Lübeck*, Neumünster 2005.

⁴¹ M. Gadocha, *Cech piekarzy i handel chlebem w Krakowie w okresie nowożytnym*, Kraków 2011; M. Król, *Cechy krakowskie w XIV–XVI w.*, Kraków 2023.

⁴² Ch. Jeggle, *Gewerbliche Produktion und Arbeitsorganisation: Perspektiven der Forschung* [w:] *Gewerbe: handwerkliche Produktion und Arbeitsbeziehungen in Mittelalter und früher Neuzeit*, hrsg. v. Ch. Jeggle, M. Häberlein, Konstanz 2004, s. 20: „Ihr Schwerpunkt liegt auf den Analyse handwerklicher Lebensformen und Sozialstruktur und nicht so sehr auf der Geschichte der Zünfte als Korporationen und Institutionen”.

⁴³ U. Müller, *Handwerk in Hansestädten des südlichen Ostseeraumes. Bemerkungen zum Forschungsstand und zur Problemstellung* [w:] *Handwerk – Stadt – Hanse. Ergebnisse der Archäologie zum mittelalterlichen Handwerk im südlichen Ostseeraum. Ein Kolloquium des Lehrstuhls für Ur- und Frühgeschichte am Historischen Institut, Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald Mai 1998*, Frankfurt/M.–Berlin–Bern–Bruxelles–New York–Oxford–Wien 2000.

⁴⁴ J. Maik, *Sukiennictwo elbląskie...; idem, Sukiennicy elbląscy w XIV i XV wieku*, „*Archaeologia Historica Polona*” 1998, t. 7, s. 197–212.

⁴⁵ S. Dryja, *Technologia produkcji słodownicznej i piwowarskiej w średniowieczu i na początku ery nowożytnej w Krakowie*, „*Archaeologia Historica Polona*” (Wytwórczość w Polsce średniowiecznej i nowożytnej) 2009, t. 18, s. XXX.

⁴⁶ M. Grupa, *Wełniane tekstylia pospólstwa i plebsu gdańskiego (XIV–XVII w.) i ich konserwacja*, Toruń 2012.

⁴⁷ J. Tandecki, *Kobieta w rzemiośle wielkich miast pruskich na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych* [w:] *Kobieta i rodzina w średniowieczu i na progu czasów nowożytnych*, red. Z.H. Nowak, A. Radziwiński, Toruń 1998; *Frauen in der Ständegesellschaft. Leben und Arbeiten in der Stadt vom späten Mittelalter bis zur Neuzeit*, hrsg. v. B. Vogel, U. Weckel, Hamburg 1991; E. Uitz, *Frau und Berufsleben der Spätmittelalterlichen Stadt, Untersucht am Beispiel von Städten auf dem Gebiet der Deutschen Demokratischen Republik* [w:] *Frau und spätmittelalterlicher Alltag: Internationaler Kongress*

Na nowo problem badań nad organizacją cechową podjęła ostatnio przywoływana już S. von Heusinger⁴⁸. Badaczka ta skupia się na weryfikacji zadań realizowanych przez cechy w zakresie życia zawodowego, ich roli politycznej i obronnej, oraz animowania życia społecznego i religijnego. Popularne jest też wśród badaczy wykorzystywanie współczesnych modeli ekonomicznych i socjologicznych⁴⁹. Postulaty badawcze w zakresie nie tyle historii cechów, co rzemiosł i szerzej pracy, przedstawił Christof Jeggle, proponując, oprócz skupienia się na źródłach normatywnych, kwantyfikację uzyskanych wyników dla większego terytorium⁵⁰. W 2019 r. ukazała się monumentalna praca na temat europejskiego systemu cechowego autorstwa Sheilagh Ogilvie, w której system cechowy został skrytykowany ze względu na swój antyrozwojowy charakter⁵¹. Istotna była również analiza publikacji zajmujących się socjotopografią miast, uwzględniających w dużej mierze zagadnienia rozmieszczenia rzemiosł w przestrzeni miejskiej oraz prezentujących zamożność przedstawicieli poszczególnych grup społecznych. Podstawowymi pracami z tego zakresu są studia autorstwa Romana Czaja⁵² i Krzysztofa Mikulskiego⁵³ oraz porównawczo – Mateusza Golińskiego⁵⁴ i Jacka Wiesiołowskiego⁵⁵.

Należy podkreślić, że temat rzemiosła w Malborku do tej pory pozostawał poza głównym nurtem badań nad historią miasta. Barbara Pospieszna w artykule na temat rzemiosł garncarskich i zduńskich przeanalizowała źródła historyczne i archeologiczne⁵⁶. Kwestia rzemiosł była wspomniana także w pracach traktujących o historii

---

Krems an der Donau, 2 bis 5 Oktober 1984, hrsg. v. H. Appelt, Wien 1986; M. Ojala, *Protection, Continuity and Gender. Craft trade culture in the Baltic Sea region (14th–16th centuries)*, Tempere 2014 (tam też dalsza literatura).

⁴⁸ S. v. Heusinger, *Von „Antwerk”...*, s. 37–71; *eadem*, *Die Zunft im Mittelalter...*

⁴⁹ U. Pfister, *Craft Guilds, Theory of Firms, and Early Modern Proto-industry* [w:] *Guilds, Innovation...*, s. 25–51, tu też zaproponowana przez autora typologia zrzeszeń na polityczne i zawodowe.

⁵⁰ Ch. Jeggle, *Gewerbliche Produktion und Arbeitsorganisation. Perspektiven der Forschung* [w:] *Vorindustrielles Gewerbe. Handwerkliche Produktion und Arbeitsbeziehungen in Mittelalter und Früher Neuzeit*, hrsg. v. M. Häberlein, Ch. Jeggle, Konstanz 2004, s. 20–22.

⁵¹ S. Ogilvie, *The European Guilds, An economic analysis*, Princeton-Oxford 2019.

⁵² R. Czaja, *Socjotopografia miasta Elbląga w średniowieczu*, Toruń 1992. Przegląd najnowszych badań nad przestrzenią miejską zob. H. Manikowska, A. Pomierny-Wąsińska, *Główne nurty badań nad przestrzenią miasta średniowiecznego*, KHKM 2015, t. 63, nr 2, s. 189–200.

⁵³ K. Mikulski, *Przestrzeń i społeczeństwo Torunia od końca XIV do początku XVIII wieku*, Toruń 1999.

⁵⁴ M. Goliński, *Socjotopografia późnośredniowiecznego Wrocławia (przestrzeń – podatnicy – rzemiosło)*, Wrocław 1997.

⁵⁵ J. Wiesiołowski, *Socjotopografia późnośredniowiecznego Poznania*, wyd. 2, Poznań 1997.

⁵⁶ B. Pospieszna, *Zarys historii rzemiosła zduńsko-garncarskiego w Malborku, od wieku XV do początku XIX* [w:] *Garncarstwo i kaflarstwo na ziemiach polskich od późnego średniowiecza do czasów nowożytnych. Materiały z konferencji – Rzeszów 21–23 IX 1993*, red. A. Gruszczyński, A. Targońska, Rzeszów 1994, s. 276–290.